

JOÓ ANDRÁS

Kállay Miklós emigrációban

1945-ben nagyot fordult a történelem kereke, a világégés következményei mellett az ország rövidesen bekövetkező szovjetizálása nem csupán a hagyományos történelmi osztályokat emésztette fel, hanem a régi Magyarországgal együtt annak úgyszólván valamennyi polgári, alkotmányos és jogállami intézményét is. Kállay a magyar állam utolsó legitim és alkotmányos miniszterelnökének tekintette önmagát. A német megszállás következményeit nem egyszerűen mint politikája kudarcát élte meg, hanem az általa védett és képviselt történelmi vezető elit elleni belső lázadásnak is minősítette. Ekképpen a német megszállást rövidesen követő szovjet megszállás Kállay szemléletében betetőzte a már korábban elindult folyamatokat, a szuverenitás így szerinte egy pillanatra sem állt helyre 1944 márciusa után.

A háború utáni évek azonban, mivel az új körülmények egyre jobban megkövetelték, hogy a politikai emigráció egymást követő hullámaiban Nyugatra menekült, külön-

böző felfogású és mentalitású politikusok együttműködjenek, szükségessé vált az ellentétek tompítása. Kállay jó ideig passzív maradt, nem hallatta véleményét, sokan azonban, akik korábban ismerték s vele együtt munkálkodtak mint politikusok és diplomaták, vezető szerepre tettek szert az amerikaiak által is támogatott emigrációs szervezetekben, így a Magyar Nemzeti Bizottmányban is. Többen egyengethették így Kállay útját a magyar emigráns politikában betöltendő új szerepe felé vezető ösvényen. Sokat változott, finomodott a véleménye is, lassanként kritikusabban viszonyult már az 1945 előtti világ jelenségeihez. Diplomata, joviális alkata révén egyre elfogadottabbá vált, így még néhány aktív és tevékeny évet töltött a magyar politikai emigráció egyik felelős vezetőjeként. Egyre többen keresték meg leveleikkel, olyanok is, akik meglehetősen eltérő nézeteket vallottak korábban. Megszólítása már inkább „Kedves Miklós bátyám” volt, bár sokak számára még mindig „Kegyelmes Uram” maradt.

1944. március 19-én, a német megszálló csapatok megérkezése után Kállay Miklósnak menekülnie kellett. A kormányzó hazatérését követően az államfő részvételével tartott minisztertanácsi ülésen, vagyis a Koronatanácson a miniszterelnök még részt vett. Hamarosan azonban már kalandos körülmények között – némi ügyességgel, az őt kereső német katonákat épphogy kijátszva – sikerült autón a török követségre jutnia és így elkerülnie a letartóztatást. Azonban csak 1944 novemberéig élvezhette a törökök nyújtotta menedékjogot. Időközben Törökország megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a náci Németországgal, az október közepe után regnáló nyilas kormány pedig hamarosan tudtára adta a török követnek, hogy akár erőszakkal is kihozhatják Kállayt a képviselő épületéből.

FOGSÁG ÉS SZABADULÁS

Kállay – a menedéket nyújtó követ iránti háláját is kifejezve – úgy döntött, önként távozik. November 19-én feleségétől elbúcsúzva egyszerűen kilépett a követségről. Azonnal letartóztatták. Előbb a Gyűjtőfogházba vitték, majd Sopronkőhidára szállították, onnan 1945 februárjában a mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták, ahol egyébként fia, Kállay András és ifjabb Horthy Miklós is raboskodott. Szűkös, de még éppen elviselhető körülmények közt, mindemellett a legteljesebb létbizonytalanságban várta a háború végét, miközben időnként szembesült a tábor borzalmaival is. Április elején átszállították Dachaubá, ahol már valamivel jobb körülmények közt tartották rabságban a Harmadik Birodalom prominens foglyait, így például Schuschnigg volt osztrák kancellárt vagy Léon Blumot, a francia népfrentkormány elnökét. Április végén mindenkit olasz területre, Dél-Tirolba vittek SS-őrizet mellett, egy teherautóból kialakított mozgó gázkamra kíséretében.

A háború utolsó napjainak zűrzavarában átkerültek egy Wehrmacht-alakulat őrzete alá, melynek parancsnoka – társaival együtt – egy magashegyi szállodában helyezte el Kállayt, ahol azután

az amerikai csapatok szabadították fel. Itt értesült a fegyverszünetről is. Szelemélyes szabadságát azonban még nem nyerhette vissza. Az amerikaiak repülőgépen Nápolyba szállították, onnan pedig másokkal együtt Capri szigetére vitték, ahogy később írta: „fogságot cseréltünk”. Többször érkeztek brit és amerikai tisztek, akik az internált magyar politikusokat kikérdezték. 1945 augusztusában azután egyszerűen közölték, hogy immár szabadok. A visszanyert szabadság öröméhez keserű bánat társult. Kállay értesült róla, hogy feleségét Budapest ostroma során egy gránátszilánk halálosan megsebesítette, Miklós fia pedig orosz hadifogságba került.

BIZONYTALANSÁG ÉS ÚJRAKEZDÉS

„Olyan érzés volt, mintha valamiképpen megállt volna az idő, és valami nagy-nagy üresség venne körül” – írta Kállay a háború végével kapcsolatosan memoárja utolsó lapjain. Az egykor oly aktív politikus a háború „lázás izgalmanak” éveit követően azt érezhette, hogy a múlt „örökre elsüllyedt”. Magyarország politikai elitjének nagy része szétszóródott a világban. Látszott, hogy Magyarország sorsa hosszú időre eldőlt, s változást immár csak a világpo-

litika nagyobb erejű hullámzásai hozhatnak. De vajon ki értheti meg és karolhatja fel a magyar ügyet a megváltozott körülmények között?

A világpolitika dimenziói is mássá váltak, az amerikaiak Caprin leginkább közönyt és értetlenséget mutattak a közép-európai kérdésekkel kapcsolatban. Ez a közöny „már valósággal fáj” – írta utóbb Kállay, de hamar belátta, hogy a nyugati győzteseknek valóban túl nehéz lehet megérteni a magyar problémák jelentőségét és okát.

A háború alatt, a béketapogatózások során sok magyar diplomata és küldött került – a hivatalos és félhivatalos Magyarország képviselőjeként – kapcsolatba az amerikai és a brit diplomácia reprezentánsaival, de éppen ennyire az angolszász hatalmak titkosszolgálati szerveivel is. A világháborús hálók, az egykori politikusok kapcsolati szálai, ismeretei, az általuk kifejtett hasznos propaganda – a magyar sors sajátosságai iránt mutatott érzéketlenség ellenére – már nagyobb jelentőséggel bírtak a hidegháború kezdeti küzdelmeiben az amerikaiak számára.

Hasznossá válhattak az egykori magyar hírszerzők, diplomaták és politikusok is, de természetesen csak úgy, ha egységben, minél szorosabb amerikai irányítás mellett szerveződnek. A talajt vesztett magyar emigránsoknak

A Kállay család az olaszországi Castelgandolfóban, 1950-es évek

—
**Kállay Miklós második feleségével
 Nápolyban, 1953**
 —

azonban – így Kállaynak is – kezdetben a puszta egzisztenciális kérdések megoldására kellett koncentrálniuk, a korábbi személyes kapcsolati hálóik, amelyek erős ellentéteket is hordoztak, nem válhattak könnyedén egy egységes emigráns politika talapzatává.

Kállay anyagilag eleinte más, jobb helyzetben lévő személyek, valamint egyházi segélyalapok támogatására szorult. A száműzetésben a politikai újramegkezdést nehezítette, hogy az 1945 után kitűnt számos politikus szintén gyorsan emigrációba kényszerült, ők viszont az 1945 előtti világot és vele együtt magát Kállayt sem ítélték meg pozitívan. Kállay még sokáig Caprin maradt, visszavonultan élt, majd 1949 tavaszától több éven keresztül a Róma közelében fekvő Castelgandolfóban lakott, Kristóf fiával és annak családjával együtt. Bár kiolthatatlan politikai érdeklődése megmaradt, s gyakori levelezésben állt számos korábbi magyar vezető politikussal és diplomatával, sokáig nem kívánta magát exponálni a széttagolt, viszályokkal terhelt emig-

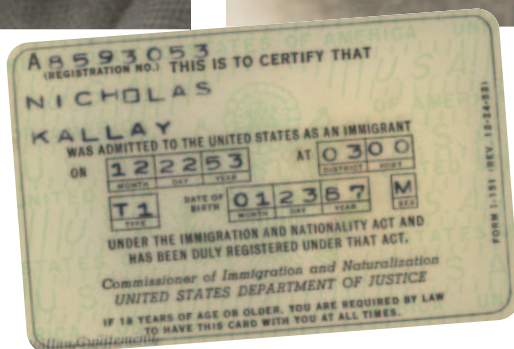
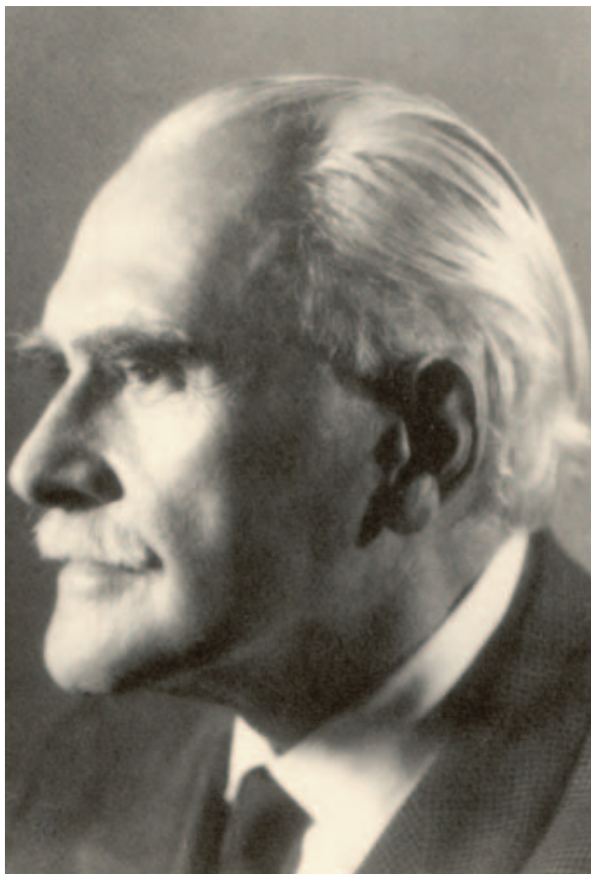
ráns politikában. Kezdetben tehát tudatosan – s tegyük hozzá, bölcsen is – távol tartotta magát az emigrációs közélettől. Olaszországi magányában kezdte el írni visszaemlékezéseit, amelyek végül 1954-ben *Hungarian Premier* címmel, a neves C. A. Macartney történészprofesszor előszavával jelentek meg angol nyelven New Yorkban. Időközben anyagi helyzete is javult, mivel Kristóf fia álláshoz jutott, és római kapcsolatai révén báró Apor Gábor – a mártír győri püspök testvére – szintén sokat segített. Az emlékiratokkal kapcsolatban korábbi berni követével és titkos megbízottjával, Bakach-Besseney Györggyel levelezett sokat, az új politikai helyzetről pedig Eckhardt Tiborral folytatott eszmecsere, szintén levélben.

Miután 1947-ben megalakult a Magyar Nemzeti Bizottmány, tagjai, Eckhardt és Bakach-Besseney szorgalmazni kezdték, hogy Kállay települjön át New Yorkba, az emigráns közélet központjába, ahol a jóval biztonságosabb életfeltételek mellett számítani lehetett az amerikai kormányzat hathatós támogatására is. Az emigráción belüli ellentétek az 1950-es évek elejére csitulni látszottak, sikerült némi egységet kovácsolni, a bizottmány mun-

kája is beindulhatott, főképp Varga Béla működésének köszönhetően, akivel Kállay szintén kapcsolatot tartott. Véleményét tehát kifejhette, például abban is, hogy Eckhardt ne adja fel és ne távozzék a bizottmány küzdelmeibe belefáradva, hanem teremtsen jó pozíciót a két háború közti politikusok számára is. Kész volt azonban a kompromisszumokra, s a nyilvánosság előtt el kívánta simítani az ellentéteket.

GRAND OLD MAN

Noha Kállay minden tekintetben megkérdőjelezte az 1945 utáni időszak legitimitását, a viták tüzeire olajat önteni semmiképp nem kívánt. Később leveleket váltott az 1949-ben emigráló, parasztpárti Kovács Imrével, aki még kéziratai egy részét is megküldte neki, amolyan baráti láttamozásra. A későbbi emigráció is kezdte félretenni fenntartásait személyével szemben. Kállay 1953 nyarán szólalt meg először emigrációs politikai kérdésben. Visszafogottan így nyilatkozott: „*jogfolytonossági fikciókat az emigrációban elvileg nem szabad fenntartani, kivétel ez alól csak akkor volna, ha a nemzeti érdek megkívánná.*” A kérdést

– érvelt – a szabaddá váló magyar nemzet döntésére kell bízni.

Kállay 1953 végén érkezett New Yorkba, majd 1954 tavaszán, amikor Eckhardt Tibor lemondott a bizottmány végrehajtó bizottsági tagságáról, Kállay Miklós vette át a helyét. Ebben az időszakban az 1945 előtti politikusok, az őket elfogadók, támogatók, illetőleg általában a konzervatívok adták meg az alaphangot a bizottmányban. Mindez az USA akkori érdekeinek is megfelelt.

Eckhardtnak a háború alatti béketa-pogatózásokban is szerepe volt, s egyúttal szoros kapcsolat létesült közte és az amerikai titkosszolgálati szervezetek között. A CIA elődszervezeteinek munkájában aktív, utóbb – újabb kutatások (Kádár-Lynn Katalin) szerint – még irányító munkát is végzett, s e szálak 1945 után is fennmaradtak. Amint pedig az újabban megismerhető amerikai hírszerzői elemzésekből kiderül, e szervezetek nagy figyelmet szenteltek a jelentősebb emigráns politikusoknak, olykor be is kapcsolva őket manővereikbe. A hidegháború első éveiben az USA-ban jelentős volt a kommunistaellenes propaganda, illetőleg a félelem a szovjet ügynökök beépülésétől. Számolni kellett az emigráns szervezetek ellen a vasfüggöny túoldaláról szervezett bomlasztással. Kállay az Európai Rab Nemzetek Szövetsége (ACEN) 1955. decemberi konferenciáján elhangzott felszólalásában kiemelkedő ügynök minősítette a szovjet-kommunista „infiltráció” és a beépített ügynökök elleni küzdelmet.

Kállay 1957-ig igen aktív maradt, 1955-ben európai körutazásra indult, előadásokat tartott, nyilatkozatokat tett és interjúkat adott, többek között a Szabad Európa Rádióknak. A világpolitikai helyzet azonban lassanként megváltozott, 1954-től az enyhülési politika új szemléletet kívánt Washington-tól is. Az emigráció politikusi egyre inkább úgy látták, hogy a kialakult viszonyok tartósak maradnak. Lassanként csökkent az emigráns szervezetek anyagi támogatása is. Csupán 1956 eseményei hozták ismét lendületbe a

1957 végén beszüntette működését a Nemzeti Bizottmány. A később létrejött Magyar Bizottmány, amely a hivatalos amerikai támogatást is megkapta, már sokkal kisebb létszámú volt, s főképp új szemlélet érvényesült benne, amely nem nagyon hagyott teret az 1945 előtti, idősödő politikusi garnitúrának. Kállay egyre ritkábban nyilvánult meg. Visszahúzódva, a felhőkarcolók árnyékában töltötte utolsó éveit, s New Yorkban halt meg 1967-ben. Temetésén C. A. Macartney professzor idézte fel egyik 1953-as beszélgetésüket, amikor azzal hívták Amerikába Kállayt, ugyan „vegye rá az emigrációt, hogy egy ütemre lépjenek”. A professzor megkérdezte: „És ha egy ütemre lépnek is, hová menetelnek majd? Sehová.” Erre Kállay így felelt: „Magam is tudom, de mégiscsak jobb a dolgokat elegánsan csinálni.” ♦

Kállay Miklós 1962-ben, 1967-ben és amerikai bevándorlási igazolványa

magyar emigrációt, amely azonban meglehetősen mély apátiába süllyedt a forradalom leverését követően. A megosztottság ismét előtérbe került.

1957 végén beszüntette működését a Nemzeti Bizottmány. A később létrejött Magyar Bizottmány, amely a hivatalos amerikai támogatást is megkapta, már sokkal kisebb létszámú volt, s főképp új szemlélet érvényesült benne, amely nem nagyon hagyott teret az 1945 előtti, idősödő politikusi garnitúrának. Kállay egyre ritkábban nyilvánult meg. Visszahúzódva, a felhőkarcolók árnyékában töltötte utolsó éveit, s New Yorkban halt meg 1967-ben. Temetésén C. A. Macartney professzor idézte fel egyik 1953-as beszélgetésüket, amikor azzal hívták Amerikába Kállayt, ugyan „vegye rá az emigrációt, hogy egy ütemre lépjenek”. A professzor megkérdezte: „És ha egy ütemre lépnek is, hová menetelnek majd? Sehová.” Erre Kállay így felelt: „Magam is tudom, de mégiscsak jobb a dolgokat elegánsan csinálni.” ♦